

Malta Sürgünleri

Mondros Mütarekesi üzerine, İngilizler İstanbul'a ayak basınca, Türkiye'de amansız bir "insan avı" başlatıldı. İngiliz polisi, bazı yerli hafiyeler, muhbirleri el ele verdiler. Birçok kimse sorgusuz sualsiz yakalandı. Bunların çoğu "Bekirağa Bölüğü" denen uğursuz cezaevine tıklandı. Bir süre sonra tutuklananların bir bölümü İngilizler tarafından Malta Adası'na sürüldü. 1919-1920 yıllarında tutuklamalar, sürgüne yollamalar devam etti. Toplam 147 Türk, Malta'ya gönderildi. Sürülenlerin birçoğu Türkiye'nin ileri gelenleriydi. İçlerinde sadrazamlık, meclis başkanlığı, şeyhülislamlik, nazırlık, mebusluk yapmış devlet adamları vardı. Genelkurmay başkanı, harbiye nazırı, ordu kumandanları gibi büyük paşalar da sürgünler arasındaydı. Tanınmış profesörler, yazarlar, düşünürler, gazeteciler, valiler aynı sürgün kampında çile doldurdular. Kısacası, asker- sivil, Türkiye'nin kalburüstü kişileri sürüldü. Bu seçkin kadro, kendi milletinin Kurtuluş Savaşı'nı uzaktan seyretmek zorunda bırakıldı. Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, İsmet Bey (İnönü) gibi Kurtuluş Savaşı'nın önderleri de kara listeye alındı, yakalanıp sürülmek istendi ama yakalanmadılar. O sırada Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin eline düşseydi, Napolyon Bonapart gibi bir İngiliz sürgün adasında çürütülür müydü, bilinmez. Ama onun önderliğindeki Türk Kurtuluş Savaşı muhakkak ki çok ağır bir darbe yemiş olurdu. İngilizlerin sürgün politikasıyla güttükleri en önemli amaç zaten Türk Kurtuluş Savaşı'nı sekteye uğratmak, çökertmek idi. Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri İtilâf Devletleri, Türk milletinin "idam fermanı" gibi bir barış antlaşmasını (Sevr Antlaşması'nı) İstanbul Hükûmetine imzalatmayı hazırlıyorlardı. Bu Antlaşmaya karşı Türkiye'de direniş olacağını hesaba katarak, öncelikle aktif görevdeki komutanları, subayları yakalayıp sürmeye yöneldiler. Malta'ya ilk sürülen, İngilizleri çok uğraştırmış eski Altıncı Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa oldu. Paşa 29 Mart 1919'ta Malta'ya vardı. Ondan sonra ileri gelen İttihatçılar, "arzulanmayan milliyetçiler", "Kemalistler" de listeye alındı ve yakalandıkça peyder pey Malta'ya sürüldüler. 15 Mayıs 1919'da Yunan İzmir'e ayak basınca Türkiye'nin havası birdenbire elektrikleşti. İstanbul'da İngilizleri bir telaş aldı; Türkler, öfkeyle Bekirağa Bölüğü'ne yürüyebilir, tutukluları kurtarabilir, diye düşündüler. İngiliz Yüksek Komiserliği alelacele 59 tutukluyu alıp gemiye bindirdi. Başka kişilerin de eklenmesiyle 78 kişilik bir grup oluşturuldu ve bunlar 28 Mayıs 1919'da, "Princess Ena" adlı gemiyle Malta'ya yollandı. Malta'ya gönderilirken listedeki isimlerinin bazılarının karşısına birer "yıldız" kondu; bunların "en önemli kişiler" olduğu Malta Valisi'ne bildirildi. Londra'da listeyi gözden geçiren bir Dışişleri görevlisi, listede yer alan "eski Sofya Sefiri Fethi Bey de bir yıldız hak edecek kadar önemlidir" dedi. Bu ilk kafiye daha küçük kafiye izledi. Sürgünler devam etti. 16 Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u resmen işgal edip Meclis-i Mebusan'ı basınca bir grup mebusu tutukladılar. İçlerinde Sivas Mebusu Hüseyin Rauf Bey'in (Orbay) de bulunduğu mebuslar da "Benbo" adlı gemiyle 18 Mart'ta İstanbul'dan Malta'ya yollandılar. Böylece Malta'da 140 kadar sürgün toplandı. Malta'da sürgünlerin her birine birer sürgün numarası verildi. Sürgünler Malta'da bu numarayla anılmaya başlandılar. İngiliz kayıtlarında Malta sürgünlerinden bazılarının sürgün numaraları, isimleri ve sıfatları şöyledir: 2667 **Ali İhsan Paşa (Sâbis)**, Eski Altıncı Ordu Komutanı; 2675 **Hüseyin Cahit (Yalçın)**, İstanbul mebusu, gazeteci; 2686 **Mehmet Sâbit Bey**, Sivas Valisi; 2688 **Hasan Fehmi Bey**, Sinop Mebusu; 2689 **Ali Fethi Bey (Okyar)**, Eski Sofya Elçisi, Dahiliye Nazırı; 2690 **Tahir Cevdet Bey**, Ankara Valisi; 2692 **İsmail Canbulat**, Dahiliye Nazırı; 2698 **Fazıl Berki Bey**, Çankırı Mebusu; 2705 **Hüseyin Kadri Bey**, Karesi Mebusu; 2716 **Mehmet Bey Alibeyzade**, Kars Valisi; 2717 **İbrahim Cihangiroğlu**, Kars Şurası Başkanı; 2718 **Zekeriya Zihni Bey**, Edirne Valisi; 2724 **Ahmet Bey**, Sivas Valisi; 2728 **Salâh Cimcoz Bey**, İstanbul mebusu; 2729 **Mehmet Sabri Bey**, Saruhan Mebusu; 2730 **Süleyman Sudi Bey**, Lazistan Mebusu; 2731 **Ubeydullah Efendi**, İzmir Mebusu; 2732 **Dr. Süleyman Numan Paşa**, Ordu Sağlık Müfettişi; 2733 **Memduh Bey**, Musul Valisi; 2734 **Hayri Efendi Ürgüplü**, Şeyhülislam; 2736 **Ahmet Nesimi Bey**, Hariciye Nazırı; 2738 **Şükrü Bey (Kaya)**, 2739 **Hacı Ahmet Paşa**, Enver

Paşa'nın Babası; 2740 **Rıza Hamit Bey**, Bursa Mebusu; 2752 **Fahrettin Paşa (Türkkan)**, Medine Kumandanı; 2754 **Prens Abbas Halim Paşa**, Nafia Nazırı; 2755 **Prens Sait Halim Paşa**, Sadrazam; 2756 **Mithat Şükrü (Bleda)**, İttihat ve Terakki Genel Sekreteri; 2757 **Hacı Adil Bey**, Mebusan Meclisi Başkanı; 2759 **Ziya Gökalp**, Üniversite Hocası, Akdağ Madeni Mebusu; 2760 **Halil Bey (Menteşe)**, Mebusan Meclisi Başkanı, Nazır; 2762 **Ali Münif (Yeğena)**, 2763 **Ahmet Şükrü Bey**, Maarif Nazırı; 2764 **Ahmet Ağaoğlu**, Üniversite hocası, gazeteci, yazar, Afyon Mebusu; 2772 **Mehmet Cemal Paşa (Mersinli)**, Harbiye Nazırı, İparta Mebusu; 2773 **İsmail Cevat Paşa (Çobanlı)**, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi; 2775 **Dr. Mehmet Esat Paşa (Işık)**, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reisi, "Milli Kongre"nin kurucusu ve başkanı; 2776 **Hüseyin Rauf Bey (Orbay)**, Bahriye Nazırı, Sivas Mebusu; 2778 **Mustafa Vasıf Bey (Kara Vasıf)**, Sivas Mebusu; 2779 **Mehmet Şeref Bey (Aykut)**, Edirne Mebusu; 2780 **Ahmet Faik Bey (Kaltakkıran)**, Edirne Mebusu; 2783 **Ebüzziyazade Velit Bey**, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı; 2784 **Süleyman Nazif Bey**, Vali, Yazar, Şair; 2785 **Celâl Nuri (İleri)**, Gelibolu Mebusu, gazeteci; 2787 **Ahmet Emin (Yalman)**, "Vakit" gazetesini yazarı; 2791 **Aka Gündüz (Enis Avni) Bey**, "Alay" Gazetesi Başyazarı; 2793 **Kel Ali Bey (Çetinkaya)**, Afyon Mebusu; 2800 **Mustafa Abdülhalik Bey (Renda)**, Bitlis Valisi; 2803 **Yakup Şevki Paşa (Subaşı)**, Dokuzuncu Ordu Kumandanı; 2805 **Ali Cenani Bey**, Antep Mebusu; 2810 Hoca İlyas Sami Bey (Mus), Muş Mebusu... ve diğerleri. Malta'ya sürülen Türklerin toplam sayısı 147 olmuştur. Ancak bu sayı sürekli azalmıştır. Tek tük bazı sürgünler serbest bırakılmış. 6 Eylül 1921 tarihinde 16 sürgün Malta Adası'ndan kaçmayı başarmıştır. Bunlar İtalya üzerinden Türkiye'ye dönmüşler. İngiliz Hükûmeti, özellikle Foreign Office, bu sürgünleri "savaş suçluları" sayıp yargılatmak niyetindeydi. Bunlara "İngiliz savaş tutsaklarına kötü davranmak", "Mütareke anlaşmasını çiğnemek", "Türkiye Hıristiyanlarına zorbalık etmek" (yani Ermeni tehciri), gibi suçlar yüklemek istiyorlardı. Fakat İngiliz Başsavcılığı bu insanları resmen itham edemiyordu, dava açamıyordu, çünkü ellerinde delil yoktu. Bu arada sürgünler Malta Valisine dilekçeler yazıyorlardı. Vali Mareşal Plumer 12 Şubat 1921 tarihinde Londra'ya şunları yazdı: "Helen burada (Malta'da) 115 tutsak var. Bunların çoğu prens, nazır, general, vali, mebus vb. gibi yüksek sosyal sınıflardan olan kimselerdir... Bu insanlar suçlarını bilmiyorlar... Kendilerinin bugünkü durumlarına... Ermenilerle Rumların sebep olduklarını ekliyorlar... Bu tutsakların ne zaman yargılanacaklarının bildirilmesi..." Foreign Office sıkıştı. İstanbul işgal altındaydı, Türk devlet arşivleri İngilizlerin elindeydi; sürgünleri suçlamak için burada bir delil bulunamadı. İngiliz arşivlerinde de bir delil yoktu. Özel izinle Amerikan arşivleri araştırıldı, orada da bir delil bulunamayınca sürgünler aleyhinde bir dava açılmadı. Sonunda 23 Ekim 1921'de İngilizlerle bir anlaşma yapıldı. Anadolu'daki İngiliz tutsaklarına karşılık Malta'daki bütün sürgünler serbest bırakıldı. İngilizler, sürgünleri iki gemiyle geri geri getirdiler. Tutsak-sürgün değiş tokuşu, 1 Kasım 1921 tarihinde İnebolu Limanı'nda yapıldı. Rauf Bey'le birlikte 48 sürgün İnebolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın "Hoşgeldiniz" telgrafını aldılar ve üç gün dinlendikten sonra Ankara'ya gelerek Milli Mücadeleye kaldıkları yerden devam ettiler.

BİLAL N. ŞİMŞİR

KAYNAKÇA

F.O.371/12323.

F.O.371/6502/E.2707.

F.O.371/6505/E.13323.

F.O.371/6505/E.13967.

F.O.6505/E.13967.

SABİS, Ali İhsan, **Harp Hatıralarım**, Cilt V, İstanbul 1993.

ŞİMŞİR, Bilâl N., **İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e, 1921-1922**, İstanbul 1972.

ŞİMŞİR, Bilâl N., **Malta Sürgünleri**, İkinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/malta-surgunleri/?pdf=3507> adresinden erişilmiştir